

УДК 161.201:124.4

DOI: 10.18523/2617-1678.2025.16.55-65

Матювка Н. Ю.

<https://orcid.org/0009-0001-5317-0893>

ЛОГІЧНА ФОРМА ТА ЇЇ КРАТНІСТЬ: ЕКСПОЗИЦІЯ КЛЮЧОВИХ ІДЕЙ ТА АРГУМЕНТІВ У «ДЕЯКИХ ЗАУВАГАХ ЩОДО ЛОГІЧНОЇ ФОРМИ» ЛЮДВІГА ВІТГЕНШТАЙНА

Статтю присвячено експозиції концепцій логічної форми та її кратності, які є наріжними каменями ранньої філософії Людвіга Вітгенштайна (1889–1951). Історико-філософський контекст цієї експозиції полягає в тому, що вона розгортається через розгляд проблеми сумісності кольорів, яка була вирішальною для Вітгенштайнової відмови від своєї ранньої логіко-метафізичної теорії. Щоб здійснити нарис можливого розв'язку цієї проблеми, цей філософ написав статтю «Деякі зауваги щодо логічної форми» (1929). Саме роз'яснення основних аргументів і концепцій, використаних Л. Вітгенштайном у цій праці, є основною метою цієї статті. Попри те, що рання філософія Л. Вітгенштайна зрештою втратила для нього значущість після відмови від ідеї елементарних пропозицій, вона досі зберігає актуальність для історико-філософського дослідження джерел його пізньої філософії: детальне розуміння концепцій його ранньої філософії, наприклад логічної форми та її кратності, здатне пролити світло на деякі неясні моменти його пізнішого філософського доробку, як-от ідею філософської граматики.

Сутність логічної форми проявляється через роз'яснення її основних властивостей, насамперед — проєктивної, яка забезпечує зображальний зв'язок між пропозиціями та фактами. З формальної перспективи цей зв'язок є формою пропозиції. У світлі експозиції властивостей логічної форми, постає проблема сумісності кольорових атрибутів в одній точці простору, яка показує, що пропозиція, яка описує таку точку, матиме більшу кратність, ніж дозволяє її форма. Отож цю проблему можна вповні зрозуміти лише завдяки залученню такої характеристики форми фактів і пропозицій, як логічна кратність, яка, через посередництво адекватної символічної нотації, здатна, щонайменше теоретично, показати внутрішні відношення між елементами логічної форми.

Ключові слова: філософія мови, історія філософії, логіка, метафізика, епістемологія, Вітгенштайн, теорія кольору, філософська граMATика.

Вступ. Історико-філософський контекст, проблема і структура

Ця стаття має справу насамперед зі спорідненими концепціями логічної форми та логічної кратності у ранній філософії Людвіга Вітгенштайна і тим, яку роль вони відіграють у контексті проблем, породжених «Логіко-філософським трактатом» (1921) (далі — «Трак-

тат») і докладніше розкритих у його єдиній прижиттєвій статті «Деякі зауваги щодо логічної форми» (1929) (далі — «Логічна форма»). Попри пізнішу оцінку цієї праці Л. Вітгенштайном як «короткої (і слабкої) статті» (Wittgenstein, 2008, р. 210), вона все ж становить історико-філософську цінність як для роз'яснення генеалогії деяких його ідей, так і для того, щоб пролити світло на ті проблемні

моменти, які призвели до фундаментальної зміни його філософського підходу. Появу «Логічної форми» спровокувала проблема сумісності кольорів, яку підняв Френк Ремзі (Ramsey, 1950, pp. 179–180) і, зокрема, в контексті якої тут розглядається концепція логічної кратності.

У науковій літературі концепції логічної кратності не приділяють достатньої уваги, що, ймовірно, пов'язано з двома чинниками. По-перше, сам термін порівняно рідковживаний, а відповідна концепція далеко не є зразком ясності. Це яскраво ілюструють записи лекцій Л. Вітгенштайна, здійснені Джорджем Едвардом Муром, де останній після кожної другої згадки логічної кратності зазначає в дужках: «хай би що це означало» (Moore, 2013, pp. 291–292). По-друге, ця концепція насамперед асоціюється з раннім періодом творчості Л. Вітгенштайна (до 1930), який значно втратив філософську актуальність. Утім, більшість згадок цієї концепції припадає на переломні для філософії Л. Вітгенштайна 1929–1931 роки, і, як буде показано нижче, на відміну від логічної форми, логічна кратність отримала певне майбутнє у його пізніших працях.

Варто відзначити дві критичні для цієї статті спроби окреслити логічну кратність. Перша належить Максиму Блеку в його коментарі до «Трактату» і ґрунтується винятково на ранній філософії Л. Вітгенштайна (Black, 1966, pp. 175–176). Друга спроба, яку здійснив Андреас Бленк, лежить у контексті дослідження філософії Л. Вітгенштайна так званого середнього періоду (1930–1933), коли загострюється проблема сумісності кольорів (Blank, 2008, p. 313).

Для послідовного роз'яснення проблематики логічної кратності в контексті філософії Л. Вітгенштайна виклад основного матеріалу статті починається з попереднього окреслення сутності логічної форми та її проєктивних властивостей, що дає уявлення про ті ключові моменти теорії зображення (picture theory) «Трактату», в контексті яких застосовується ідея логічної кратності. Наступна частина присвячена основному утрудненню цієї теорії, заради розв'язання якого Л. Вітгенштайн написав «Логічну форму», цебто проблемі сумісності кольорів. Нарешті остання частина присвячена детальному розгляду сутності логічної кратності у зв'язку з попередньо викладеною теорією та її проблемами.

Сутність логічної форми

Немає сенсу давати означення логічній формі чи її кратності, адже це було б те саме, що давати означення означенню. Існування логічної форми *проявляє себе* у можливості зображення стану справ, і зрештою реальності в цілому, за допомогою пропозицій¹. Втім, сама логічна форма не може бути зображена, оскільки вона не є станом справ: щоб зобразити логіку зображення, треба перебувати поза цією логікою (але тоді й неможливо щось зобразити) (Wittgenstein, 1963, § 4.12). Отож здійснення задовільної експозиції сутності цієї концепції потребує роз'яснення Вітгенштайнової теорії зображення.

У «Трактаті» вираз «логічна форма» вживається у двох пов'язаних між собою значеннях: коли йдеться про (1) форму (простих) об'єктів або (2) зображальну форму пропозицій. Перша є можливістю того, що об'єкт здатний брати участь у певному стані справ (Wittgenstein, 1963, § 2.0141). Ідеться про те, що форма об'єкта визначає його можливі комбінації з іншими об'єктами (Black, 1966, pp. 55–56; Мінаков, 2005, с. 89). Водночас ці комбінації об'єктів визначають будову логічних форм фактів та пропозицій; і те, в яких внутрішніх відношеннях об'єкти перебувають одне до одного у логічній формі, називають *структурою* (Wittgenstein, 1963, § 2.034).

Загалом Л. Вітгенштайн так окреслює місце логічної форми пропозицій та фактів у своїй теорії: «What any picture, of whatever form, must have in common with reality, in order to be able to depict it — correctly or incorrectly — in any way at all, is logical form, i. e. the form of reality» (Wittgenstein, 1963, § 2.18)². Отож логічна

¹ Слово «пропозиція» тут і далі використовується для позначення речення, яке може набувати значення логічної вартості. Інші українські відповідники, як-от «твердження», «судження» і «висловлювання», мають додаткові небажані конотації (Баумейстер та ін., 2016, с. 19–20). Сам Л. Вітгенштайн використовує нім. *Satz*, яке традиційно перекладають англійською через *proposition*, хоч у «Трактаті», залежно від контексту, може означати *sentence* (Black, 1966, pp. 98–99).

² Оскільки єдиний український переклад «Трактату», здійснений Євгеном Поповичем, ніяк не може бути застосований у наукових цілях, що, зокрема, ілюструє переклад цього та інших уривків у відповідному виданні, то надалі послуговуватимемося англійським перекладом Девіда Пірса і Браяна Мак-Гіннесса, прийнятим у традиції аналітичної філософії. У небагатьох місцях, де потрібне точне розуміння, допомогою читачеві слугуватиме примітка зі смисловим (не дослівним) перекладом уривків цього та інших творів.

форма є тією ланкою, яка забезпечує зв'язок між фактом і пропозицією, яка його зображає. Щоб таке зображення було можливим, форми факту та пропозиції мають бути ідентичними (Wittgenstein, 1963, §§ 2.16–2.17).

На перший погляд, Вітгенштайнів ужиток прикметника «логічний», як стосовно форм об'єктів, так і пропозицій, видається занадто широким і, можливо, навіть плутаним. Насправді цей ужиток строгий з огляду на імпліцитне для філософії «Трактату» розрізнення між *метафізичним* і *формальним* аспектами пропозицій та фактів, де останній, оскільки він мусить піддаватися математичній формалізації, також можна називати «логічним». Обидва аспекти тісно пов'язані, адже метафізичний аспект описує ті сутності, які піддаються формалізації. Якщо метафізичний аспект теорії «Трактату» забезпечує розрізнення та багатство сутностей, які становлять теорію, то формальний аспект зводить їх до єдиного знаменника — логіки. Наприклад, із метафізичної перспективи факти та пропозиції, які їх зображають, мають різний *онтологічний* статус. Водночас із формальної перспективи вони мають однаковий *формальний* статус. Зрештою, різниця між ситуацією у просторі-часі й пропозицією, яка має лише формальні властивості й не прив'язана до простору-часу, очевидна.

Наприклад, факт A і пропозиція B мають різний онтологічний статус. Якщо елементи ситуації A , як-от a_1, a_2, \dots, a_n , перебувають у тому самому порядку і відношенні одне до одного, як і елементи пропозиції B — b_1, b_2, \dots, b_n , — то, попри їхню онтологічну різницю, вони мають ту саму логічну форму. Відповідно, з формальної перспективи, онтологічна різниця між A та B нівелюється, і їхню логічну форму, для наочності, можна проілюструвати як $X(x_1, x_2, \dots, x_n)$, де x позначає будь-який об'єкт, формальні властивості якого дають йому змогу брати участь у структурі цієї логічної форми.

Отож перша умова можливості зображення фактів пропозиціями досягається, коли факт і пропозиція, попри різну онтологічну природу, мають однакову формальну сутність. Зокрема, ця сутність полягає в тому, що обидва кореляти логічної форми є *фактами*: елементи факту як *стану справ* (*Sachverhalt*) та факту як *образу* (*Bild*) корелюють між собою, що уможливує зображення реальності (Wittgenstein, 1963, §§ 2.141–2.1511). Відповідно, Л. Віт-

генштайн говорить про зображення не у фігуральному сенсі, а в буквальному: образ відрізняється від стану справ лише тим, що ми здатні його інтерпретувати (Black, 1966, pp. 73–80; Мінаков, 2005, с. 89). Наприклад, картина і пейзаж, який вона зображає, — це вочевидь дуже різні речі, але, якщо уявити відношення між ними геометрично, можливість зображення досягається ізоморфним відношенням між елементами форм обох фактів, якщо ж дивитися формально — то вони *ідентичні*.

Друга умова можливості зображення — це застосування методу проєкції, відповідного логічній формі пропозиції. Якби зображення уможлилювалось лише кореляцією елементів між станом справ і образом, то жодна пропозиція не могла б бути хибною, адже її не можна було б побудувати без наявності відповідного їй стану справ. У такому випадку логічна форма була б гарантом істинності пропозиції, хоч насправді це питання вирішується радше емпірично (Соболевський, 2023, с. 51). Для уникнення такого утруднення потрібно розуміти, що образна форма пропозиції проєктує *можливий* стан справ на реальність — так пропозиція набуває *гіпотетичного* характеру, який дає їй можливість набувати значення логічної вартості. Те, що навіть хибна пропозиція, яка зображає ситуацію, скажімо p , якої не існує, має логічну форму, можна побачити, оскільки « p » мусить брати участь у « $\neg p$ » (Wittgenstein, 1961, p. 21).

У своєму коментарі до «Трактату» Елізабет Енском наводить приклад мапи певної берегової лінії, яку можна розглядати як гіпотетичне твердження про реальний вигляд цієї лінії саме тому, що логічна форма мапи *проєктує* образ на відповідну їй реальність на землі, і якщо кореляція між елементами мапи та реальною береговою лінією встановлюються через її метод проєкції, то мапа істинна, якщо ні — то хибна (Anscombe, 1963, pp. 74–75). Важливо, що хибна мапа не стане істинною, якщо застосувати інший метод проєкції, оскільки цей метод вже визначений логічною формою зображення. Відповідно, Е. Енском так окреслює логічну форму: «Something comparable to spatial form, that makes the map into a picture-proposition when correlations are established» (Anscombe, 1963, pp. 74–75).

У «Логічній формі» Л. Вітгенштайн порівнює проєкцію логічної форми з тим, як за допомогою обраної системи геометричної

проекції можна відобразити еліпси на одній площині за допомогою кіл на іншій, і цю другу площину можна порівняти з символічною нотацією, яку використовують для запису пропозицій (Wittgenstein, 1929, p. 164). Сама логічна форма не може бути зображена, адже вона не є фактом, — вона лише *показує себе* у пропозиціях (Wittgenstein, 1963, §§ 4.121–4.1212). Це показування виражене у внутрішніх властивостях, що проявляються через операції з пропозиціями, а не у відомих нам *зовнішніх* формах, як-от суб'єктно-предикатній і реляційній, які лише приховують справжню *внутрішню* логічну форму (Wittgenstein, 1963, § 4.0031; 1929, pp. 163–164).

Ідея, що логічна форма детермінує проекцію і цим дає змогу визначати логічну вартість пропозиції, є доволі слабким місцем теорії Л. Вітгенштайна, оскільки в кожному випадку застосування образу, як-от мапи, люди повинні розуміти її однаково, адже її метод проекції є її *методом розуміння*, цебто здатністю розуміти сенс пропозиції (Wittgenstein, 1963, § 3.11). Якби вони розуміли її по-різному, то в кожному окремому випадку та сама мапа мала б різний метод проекції і різну логічну форму. Якщо не брати до уваги категорію людей, які не вміють читати мапу і, отже, не здатні визначити її логічну вартість, то все ж можна уявити іншу категорію людей, скажімо, іншої культури, основна відмінність чиїх мап у тому, що їм невідома проекція Меркатора. Вони будуть здатні розуміти наші мапи як частину їхнього власного способу зображення реальності. Мапи з такою проекцією, оскільки міститимуть зрозуміле лише *нам* викривлення, будуть хибними для *них*. Не ясно, яким способом ця проекція і, відповідно, наше «правильне» розуміння мапи мають бути невіддільною частиною форми мапи. Яка формальна властивість здатна показати «правильність» нашого розуміння на противагу їхньому? Зрештою, напрошується узалежнення істинності від психологічних фактів, як-от розуміння певної системи картографічної проекції.

Певний вихід із цієї проблеми можна запропонувати засобами філософії «Трактату»: можна сказати, що *світ* цих людей — просто *інший*, порівняно з нашим, але водночас він внутрішньо несуперечливий. У такому світі мапи з проекцією Меркатора справді будуть хибними, бо в ньому не діятиме ця проекція взагалі. Це була б задовільна відповідь. Але

такі приклади здатні продемонструвати обмеженість концепції логічної форми, як і те, що ігнорування перспективи мовця є значною проблемою ранньої філософії Л. Вітгенштайна, яку він, втім, надолужує у своїх пізніх роботах.

Логічна кратність у світлі проєктивних властивостей логічної форми

Уперше Л. Вітгенштайн уводить термін *logische (mathematische) Mannigfaltigkeit* у §§ 4.04–4.0411 «Трактату», але не дає чітких вказівок для його пояснення, що доволі типово для характеру цієї праці, в якій *роль* концепцій у теорії мусить роз'яснювати їхню сутність. Історія цього поняття починається з Бернгарда Рімана та Германа фон Гельмгольца, з праць яких Л. Вітгенштайн, очевидно, і запозичує це поняття (Blank, 2008, p. 314). Г. фон Гельмгольц пише про систему геометричної розмірності Б. Рімана, де «individual can be specified by n measurements, a n -fold extended manifold, or a manifold of n dimensions. Thus the space known to us, in which we live, is in these terms a threefold extended manifold of points. A surface is a twofold one, a line a onefold one, and time equally a onefold one» (von Helmholtz, n. d., p. 12)³. Базова ідея, релевантна для Л. Вітгенштайна, полягає у тому, що певному простору можна дати числове визначення відповідно до обраної розмірності. Те, що англійською перекладають як *manifold* у цій цитаті, — це *Mannigfaltigkeit*, цебто те саме слово, яке використовує Л. Вітгенштайн. Українською це буквально перекладають як «многовид». Геометричне поняття многовиду неможливо змістовно застосувати в контексті філософії Л. Вітгенштайна, хоч воно, очевидно, і надихнуло цього філософа на формування розглядуваної концепції, адже далі Г. фон Гельмгольц говорить, що система кольору теж може складатися з трирозмірного многовиду (von Helmholtz, n. d., p. 12). Саме проблема кольору згодом відіграватиме ключову роль у роздумах Л. Вітгенштайна стосовно логічної форми та її кратності.

Сам цей філософ у «Логічній формі» перекладає цей термін англійською як «logical mul-

³ Словесний переклад: «Індивідуальні точки можна визначити через n розміри, n -вимірний многовид чи многовид n -розмірності. Отож відомий нам простір, у якому ми живемо, є, в цих визначеннях, тривимірним многовидом точок. Площина двовимірна, лінія одновимірна, і так само час — одновимірний».

tiplicity», а не «manifold» (Wittgenstein, 1929, pp. 163–170), хоч цілком можливо, що він це робить услід за першими перекладачами свого «Трактату» — Френком Ремзі і Чарльзом Кей Отденом, які саме так відображають англійською це поняття. Іншим джерелом цього перекладу може бути теорія множин, де застосовують термін *multiplicity*, цебто *кратність*. Попри відверто вороже ставлення Л. Вітгенштайна до теорії множин, існують приклади того, як він запозичував звідти символи і термінологію, переосмислюючи їх на свій лад (Mühlhölzer, 2024, p. 80). В річищі такого переосмислення, і оскільки тут ідеться про певну математичну властивість однієї логічної форми в порівнянні з іншими, цей термін надалі відображатимемо як *логічну кратність*.

Звернімось до відповідного уривку «Трактату» докладніше: «In a proposition there must be exactly as many distinguishable parts as in the situation that it represents. The two must possess the same logical (mathematical) multiplicity» (Wittgenstein, 1963, § 4.04)⁴. Закладена тут ідея, на перший погляд, уже попередньо знайома, адже очевидно, що йдеться про логічну форму, яка має бути спільною між станом справ (атомарним фактом) та пропозицією (фактом-образом)⁵, яка його зображає.

Отже, логічна кратність та логічна форма тісно споріднені. В чому ж полягає різниця? Макс Блек пояснює сутність логічної кратності через набір критеріїв, які має задовольняти структура щонайменше двох фактів. Наприклад, візьмімо два факти A і B , які є сполученням об'єктів — $A(a_1, a_2, \dots, a_n)$ і $B(b_1, b_2, \dots, b_n)$. Згідно з цим тлумаченням, A і B мають однаково логічну кратність, якщо (1) вони мають однакову кількість об'єктів a та b , і (2) між a та b існує така пряма відповідність, що заміна, наприклад, b_1 на a_1 і навпаки не призведе до втрати сенсу пропозиції (Black, 1966, pp. 175–176). Інший дослідник, Андреас Бленк, дотримується схожого тлумачення і, погоджуючись

із першим критерієм (що не дивно, адже це парафраза § 4.04 «Трактату»), дещо модифікує другий критерій, а саме: «Простір можливостей (a space of possibilities) тієї самої структури визначений формальними властивостями цих простих об'єктів — властивостями, які визначають їхню [об'єктів] можливу конфігурацію» (Blank, 2008, p. 313). Різницю можна пояснити тим, що, формулюючи свої критерії, М. Блек виходить з іншої проблематики, аніж А. Бленк. Якщо для першого метою є пояснення Вітгенштайнової теорії зображення, то для останнього важливо пояснити місце логічної кратності в проблемі узгодження кольорів після 1930 року, коли Л. Вітгенштайн відходить від теорії елементарних пропозицій, але «продовжує думати про логічні кратності як такі, що пов'язані з просторами можливостей» (Blank, 2008, p. 313). Друге означення принципово не суперечить першому, адже однаковий «простір можливостей» конфігурації об'єктів може передбачати таке відношення, де вони будуть взаємозамінними. Втім, якщо другий критерій М. Блека занадто вузький, щоб цілком пояснити використання Л. Вітгенштайном концепції логічної кратності, то відповідний критерій А. Бленка занадто загальний, щоб надати коректні вказівки щодо застосування цієї концепції взагалі, цебто вона втрачає функціональність у контексті теорії зображення. Конкретно вираз А. Бленка «простір можливостей» є доволі загадковим і проблемним, а тому потребує уточнення.

Перше, на що звертає увагу А. Бленк для пояснення логічної кратності, — це те, що один і той самий музичний вираз може бути відтворений за допомогою різних технічних засобів (Blank, 2008, p. 313). У § 4.014–4.015 «Трактату» йдеться про *внутрішню* схожість між грамофонною платівкою, музичним виразом, записаними нотами і звуковими хвилями, яка забезпечує те, що всі вони здатні *зображати* певний музичний вираз. Слабке місце, яке не дає змоги з впевненістю використовувати ці уривки для пояснення того, чим є «простір можливостей» кратності, є те, що Л. Вітгенштайн сам уточнює, що цією *внутрішньою* схожістю між цими *зовнішньо* неподібними «музичними» предметами є «the law of projection which projects the symphony into the language of musical notation. It is the rule for translating this language into the language of gramophone records» (Wittgenstein, 1963, § 4.0141).

⁴ Смысловий переклад: «Пропозиція має складатися з такої самої кількості окремих елементів, як і стан справ, який вона зображає. Тобто пропозиція та стан справ мають мати однакову логічну (математичну) кратність».

⁵ «Стан справ», «атомарний факт», а іноді й просто «факт» є перекладами нім. *Sachverhalt*. Використання того чи того відповідника залежить від контексту. Пропозицію, оскільки вона також має структуру такого факту, можна називати «фактом-образом», якщо йдеться насамперед про її метафізичний вимір, або «елементарною пропозицією», якщо треба наголосити на тому, що вона є відповідником атомарного факту.

Проекція між музичним виразом і грамофonomою платівкою уможливується конструктивними умовами, які мають бути виконані, щоби з поверхні платівки за допомогою голки грамофона можна було отримати спроектований музичний вираз. Зовнішній носій, зокрема символічна нотація, на який проєктується образ, стосується логічної форми приблизно так, як призма — пучка білого світла, який вона розкладає у спектр: *здатність* цього пучка набувати такої форми завдяки дії призми аналогічна до методу проєкції. Водночас навіть якщо метод проєкції є властивістю логічної форми, то кратність останньої не стає властивістю самої проєкції. Відповідно, пояснювати «простір можливостей» кратності як здатність логічної форми отримувати різний зовнішній вираз не видається цілком вивіреним шляхом розгляду цієї проблеми. Єдине, на що вказує цей приклад, — це те, що одна логічна форма може передбачати багато методів проєкції образу на різні зовнішні носії. Зрозуміло, що конкретний набір носіїв, на які може здійснюватися проєкція образу, відрізнятиметься, залежно від його логічної форми. Наприклад, геометричну фігуру не вдається зобразити за допомогою скрипки, а музичний вираз — за допомогою геометричних фігур.

Залежно від методу проєкції ми отримуємо зображення, яке має різну *зовнішню* форму, але однакову *внутрішню* сутність: «Він [Л. Вітгенштайн], втім, сказав... що “2+3” це насправді образ “5” “з покликанням на певну систему проєкції”» (Moore, 2013, p. 264). Можливість «перекладу», цебто взаємної трансформації еквівалентних нотацій, вказує на (1) наявність правил трансформації (методу проєкції) і, відповідно, на (2) ідентичність логічної форми трансформованого виразу. Через можливість трансформації правила граматики тощо логічна форма *показує себе*.

Відповідно, можливість трансформації тверджень показує *простір можливостей проєкції*, визначений логічною формою. Назвати цей «простір можливостей» характеристикою логічної кратності можна лише в дуже опосередкованому сенсі. Наприклад A , B і C є фактами зі спільною логічною формою $X(x)$, цебто $A(a)$, $B(b)$ та $C(c)$, де кожен об'єкт a корелює з b та c , як-от у випадку відношення між нотним записом композиції, її відтворенням за допомогою музичних інструментів і програвача. Здатність об'єкта a стояти у тако-

му відношенні до b та c або заміняти їх є його «простором можливостей». Але яка тут роль проєкції? Вона нерелевантна до цього простору, оскільки формально його не регулює. Єдина опосередкована роль проєкції у тому, що вона породжує ці факти через проєкцію образу на той чи той носій. Утім, навіть потенційний факт — можливість проєкції — уже мусить мати спільну кратність із спроектованим образом.

Отож із можливості трансформації якогось музичного виразу між різними способами його вираження можна висновувати не лише про ідентичність його логічної форми в кожному з цих способів, а й про їхню однакову кратність. Утім, це тривіальне твердження, яке нічого не додає до критеріїв М. Блека.

Проблема сумісності кольорів

Другий момент, який потрібно розглянути, стосується проблеми сумісності двох атрибутів кольору в одній просторовій точці. Це саме та критична проблема теорії «Трактату», заради вирішення якої Л. Вітгенштайн написав «Логічну форму». Критична наскільки, що, на думку дослідників, через неї рання логіко-метафізична система Л. Вітгенштайна починає розвалюватись (Black, 1966, pp. 367–368; Jacqueline, 1990, p. 354).

Проблема постала через § 6.375–6.3751 «Трактату», в яких наголошується на ключових для логічного атомізму цієї філософії моментах, а саме: (1) *неможливості* наявності двох кольорів в одному місці візуального поля та (2) *неможливості* суперечності логічних результатів двох елементарних пропозицій. Річ у тім, що, згідно з теорією «Трактату», світ мусить *a priori* складатися з контингентних, незалежних один від одного *станів справ* або *атомарних фактів* (*Sachverhalte*), приклади яких неможливо навести (Wittgenstein, 1963, §§ 1.1–1.21, 2.061–2.062; Black, 1966, pp. 28–29). Аналогічно, мова мусить складатися з відповідних їм *елементарних пропозицій* (*Elementarsätze*), які стверджують існування цих атомарних фактів, цебто вони є мовними відповідниками метафізичної структури світу (Wittgenstein, 1963, § 4.21). Незалежність певного атомарного факту і відповідної йому елементарної пропозиції полягає в тому, що істинність останньої (1) не залежить від істинності інших елементарних пропозицій і,

відповідно, (2) не впливає з їхньої істинності. Отже, світ є сукупністю позитивних (істинних) фактів, і ця сукупність визначає, які факти є негативними (хибними), цебто що *не є* станом справ у світі (Wittgenstein, 1963, §§ 2.04–2.05). Отож у світі не можуть бути істинними одночасно дві елементарні пропозиції, які суперечать одна одній: світ мусить бути внутрішньо несуперечливим. Будь-яка проблема з цією стрункою системою може призвести до порушення всієї логіко-метафізичної картини реальності.

Проблема Л. Вітгенштайна в тому, що єдиним релевантним прикладом елементарних пропозицій у «Трактаті» є твердження про наявність якогось кольору в певній точці візуального поля. Наприклад, елементарні пропозиції з однаковою формою — Pa , згідно з якою в точці P перебуває колір a , і Pb , згідно з якою в тій самій точці перебуває колір b , — можуть бути складниками кон'юнкції $P(ab)$. Втім, така пропозиція суперечлива і логічно неможлива, відповідно до цієї теорії. Оскільки істинність однієї елементарної пропозиції не може залежати від істинності іншої, то може скластися ситуація, коли $P(ab)$ даватиме істинний результат за істинності a та b , що можна побачити на прикладі верхнього рядка таблиці значень логічної вартості цієї пропозиції:

a	b	
1	1	1
1	0	0
0	1	0
0	0	0

Ф. Ремзі коротко пояснює проблему так: такі пропозиції, як $P(ab)$, є прикладом *суперечності* (*contradiction*), тоді як теорія Л. Вітгенштайна однозначно стверджує, що «єдина необхідність — це тавтологія, єдина неможливість — це суперечність» (Ramsey, 1950, pp. 279–280). Проблема не усувається навіть, якби з теорії впливало, що $P(ab)$ є просто хибною пропозицією, адже проблема в самій *можливості* побудови таких пропозицій, які суперечать заявленій *неможливості* такої побудови. Оскільки незалежність атомарних фактів і відповідних їм елементарних пропозицій є якорем, який забезпечує стійкість теорії Л. Вітгенштайна, то він мусить постулювати: «It is a sign of a proposition's being elementary

that there can be no elementary proposition contradicting it» (Wittgenstein, 1963, § 4.211). Якщо така суперечлива пропозиція уможливорюється теорією, то теорія суперечить сама собі.

Одне розв'язання цієї проблеми, на яке, за словами Ф. Ремзі, натякає сам Л. Вітгенштайн, полягає в тому, щоб просто заявити, що пропозиції про наявність певного атрибуту кольору в певній точці простору є прикладами не елементарних пропозицій, а радше складних пропозиційних конструкцій, які можна надалі розкласти на елементарні складники (Ramsey, 1950, p. 280). В такому випадку те, що видається вираженням *внутрішніх* властивостей пропозицій, насправді є вираженням їхніх *зовнішніх* властивостей — формою символічної нотації, а не логічною формою. Таким способом можна захищати кожен випадок суперечливості цієї теорії, вказуючи, що наведені приклади є насправді складними пропозиціями, зовнішня форма яких приховує внутрішню логічну форму. Очевидно, що таке розв'язання не може бути цілком задовільним, оскільки тоді не ясно, де взагалі шукати приклади елементарних пропозицій, і, відповідно, теорія Л. Вітгенштайна втрачає зв'язок із реальною мовою та будь-яку релевантність для філософії.

Ця проблема є центральною темою у його статті щодо логічної форми, і, щоб вирішити її, він пропонує говорити про *виключення*, а не *суперечність* у таких випадках (Wittgenstein, 1929, pp. 168–169). На наведеному вище прикладі це можна показати так: пропозиція $P(x)$ має місце (позначене x) лише для однієї елементарної пропозиції про місце кольору в певній точці. Наявність такої пропозиції виключає появу інших елементарних пропозицій із такою самою логічною формою в місці x .

Отож ідеться насамперед про кратність логічної форми, адже, якщо не припускати такого виключення, то отримаємо пропозиції, логічні результати яких здатні показувати більшу кратність, ніж вони насправді мають. Не має значення, який буде результат у верхньому рядку наведеної таблиці: він *мусить* бути або хибним, або істинним, адже сутність пропозиції, яка є логічним питанням або припущенням про існування якогось стану справ, означає, що єдина можлива відповідь — так *або* ні. Кратність пропозиції зростає понад її реальні можливості зображати стан справ тоді, коли, говорячи про існування одного стану справ, вона отримує можливість стверджувати існу-

вання двох (Wittgenstein, 1929, p. 170). Верхній рядок наведеної таблиці показує логічний результат стосовно *неможливого стану справ*, цебто він заявляє про *існування* того, чого бути не може, а отже має якусь *неможливу логічну форму*. Тому Л. Вітгенштайн закликає до логічного дослідження станів справ, цебто фізичних явищ, задля виявлення їхньої логічної форми, адже саме таке дослідження, а не символічна нотація, показує, що можливо, а що — ні (Wittgenstein, 1929, p. 163).

Відповідно, Л. Вітгенштайн висновує, що проблема насправді не в його теорії, а в сучасній йому логічній нотації: «Саме недосконалість нашого способу запису не перешкоджає формуванню таких позбавлених сенсу конструкцій, і досконалий спосіб запису має виключати такі структури за допомогою чітких синтаксичних правил» (Wittgenstein, 1929, pp. 170–171).

Сутність логічної кратності в контексті суперечностей теорії зображення

Поняття логічної кратності не втратило релевантності для філософії Л. Вітгенштайна у зв'язку з проблемою сумісності кольорів і після 1930 р., цебто після того, як його філософія повернула від аналізу пропозиційних форм до тих досліджень, які можна побачити в працях його пізнього періоду (Blank, 2008, pp. 313–314). Саме наведений вище другий критерій логічної кратності отримує розвиток в наступних філософських працях Л. Вітгенштайна.

В уривках бесід Фридриха Вайсмана з Л. Вітгенштайном у межах Віденського гуртка після 1930 р. останній, зокрема, говорить про логічну кратність. Він використовує цю концепцію, коли йдеться про координати меж кольорових плям у просторі в обраній системі дескрипції кольору, і зазначає, що така дескрипція, відповідно, буде містити «equations for lines and indices for colours. These elements of description are necessary, i.e. every possible description must have this *multiplicity* (курсив мій. — *H. M.*)» (Waismann, 1979, p. 75). Далі він наводить приклад: «I can describe any rectangle by supplying four numerical specifications, that is, the coordinates of its upper left corner, its length, and its width... I can describe the colour of the rectangle in the same way by laying the colour-scale against it, as it were. (Naturally, colours do

not have the *multiplicity* of lengths, thus they cannot be measured by one yardstick) (курсив мій. — *H. M.*)» (Waismann, 1979, pp. 75–76) ⁶. Ці замітки підтверджують, що (1) кратність мають як самі кольори (*факти* або *стани справ*), так і *пропозиції*, які їх зображають; і (2) це зображення можливе лише, якщо їхні кратності цілком збігаються (Blank, 2008, p. 317). Відповідно, кратність є обчислювальною якістю логічної форми, яка, пригадаймо, є формальним зв'язком між фактом і його образом.

Із цих уривків можна висновувати, що кратність — це ті формальні значення (як-от числові значення), які набуває структура фактів в обраній для неї системі обчислення або виміру. «Простір можливостей» структури, про який говорить А. Бленк у своєму другому критерії, можна інтерпретувати як відрізок такої собі лінійки, яка прикладена до факту: (1) структура може набувати формальних значень лише в межах цього відрізка, і ця лінійка (2) здатна вимірювати об'єкти лише тієї форми, яка забезпечує можливість їхнього виміру. Саме тому система виміру кратності довжини не може бути адекватною для виміру кратності кольору, адже вимірювані об'єкти мають різні формальні властивості: як-от не можна виміряти довжину за допомогою ваг.

Структури фактів і пропозицій, попри те, що вони такими не можуть *бути*, можна *уявити* без об'єктів — наче з пустими нішами певної форми (*a*), які дають змогу лише об'єктам форми *a* займати простір ніші, а об'єктам форми *b*, *c*, *d* тощо — не дають змоги, цебто *виключають* їх. Ця форма уявних ніш зумовлена структурою логічної форми, і саме ця форма зумовлює той простір можливих формальних значень, який вимірюється логічною кратністю. Наприклад, структура кольору допускає об'єкти, які складають факти й пропозиції про колір, але не про довжину, об'єм, музичний вираз тощо. Причому структура визначає не лише *тип* об'єктів, які можуть бути виміряні, а і їхню *кількість* — кількість уявних ніш.

⁶ Смысловий переклад: «Дескрипція міститиме спосіб вимірів ліній та індекси для кольорів. Це обов'язкові елементи дескрипції, цебто кожна можлива дескрипція мусить мати таку *кратність*... Я можу описати будь-який прямокутник за допомогою чотирьох числових визначень, цебто через координати його верхнього лівого кута, його довжину та ширину... Я можу описати колір прямокутника таким самим способом, приклавши до нього таблицю кольорів. (Звісно, кольори не мають *кратності* довжини, і тому вони не можуть бути виміряні тим самим способом, що й довжина.)».

Відповідно, кожне з цих явищ має власну систему вимірювання. Саме тому Л. Вітгенштайн намагається прийти до адекватного виявлення логічної форми через дослідження самих явищ (Wittgenstein, 1929, р. 163). Ця адекватна система вимірювання подібна, наприклад, на наш «внутрішній годинник», завдяки якому ми визначаємо порядок речей у часі, або зорового мірила, яким ми «прикидаємо» відстані, — ця система є *внутрішнім* порядком структури, а не приставленим *зовні* мірилом, хоч таке мірило можна приставляти, намагаючись зобразити її кратність. Наприклад, певний відрізок має *внутрішню* довжину, яка проявляється через відношення до інших довжин, але *зовні* вона може бути зображена за допомогою метричної або англійської, або якоїсь третьої системи, що залежить від методу проєкції.

Внутрішні властивості пропозиції проявляються через порівняння з елементами, без яких ця властивість немислима, як-от неможливо уявити певний відтінок блакитного кольору без його відношення до темнішого чи світлішого відтінків (Wittgenstein, 1963, § 123). Л. Вітгенштайн пояснює це так, що відношення між двома відрізками — a , який має 2 м, більший ніж b , який має 1,5 м, — *зовнішнє*, бо це відношення між двома пропозиціями, де a та b можуть мати різну довжину: те, що вони мають таку довжину, — *акцидентально* для a і b ; водночас якщо ми запишемо це відношення як $2 > 1,5$, то отримаємо вираження *внутрішнього* відношення, адже 2 не можна мислити як менше ніж 1,5 — це *сутнісно* для пропозиції (Waismann, 1979, pp. 54–55). У другому випадку опис називають «внутрішнім» тому, що опущені імена, і більше не йдеться про фізичні відрізки, а лише про елементи структури пропозиції. Відповідно, кратність вимірює ті внутрішні відношення, які існують між елементами структури.

Тут виникає ще одне руйнівне для філософії «Трактату» утруднення. Якщо йдеться про внутрішні відношення між пропозиціями, як-от у наведеному прикладі вище, то число 2 передбачає, що $2 > 1,5$, $2 < 2,5$, $2 < 3$ тощо. Відповідно, попри фундаментальний постулат «Трактату», що істинність елементарних пропозицій мусить бути незалежною від істинності інших таких пропозицій, їхня істинність насправді *мусить* залежати від цілої системи інших пропозицій. За пізнішими словами

Л. Вітгенштайна, логічне висновування має певну *форму*: внутрішні відношення, зокрема кратність, можливі, лише коли ми застосовуємо цілу систему пропозицій для «вимірювання» певного стану справ, а не одну пропозицію, яка має його зобразити (Waismann, 1979, pp. 63–64).

Попри те, що формальні положення ранньої філософії Л. Вітгенштайна, зокрема зміст «Логічної форми», починають втрачати для нього актуальність після 1930 р., для історико-філософського дослідження вони становлять ту цінність, що показують не лише генеалогію ідей, а й проливають світло на деякі, інакше непомітні, моменти пізніших концепцій. Внутрішні відношення, які в ранній філософії є властивостями логічної форми, переосмислюються і перейменовуються Л. Вітгенштайном на *граматичні* відношення (Moore, 2013, pp. 294–295). Відповідно, ідея логічної кратності також певний час не втрачає актуальності, а стає підґрунтям для подальших роздумів про логіку кольору (Blank, 2008, pp. 314–315). Зрештою, в межах своєї пізньої філософії, Л. Вітгенштайн цілком відходить від намагання «виміряти» форму кольору, і вказує, що мислення про колір як точку чи пляму в просторі лише заводить на манівці, осторонь від справжнього дослідження природи кольору (Вітгенштайн, 2025, § 107).

Попри це, є підстави вважати, що сама ідея кратності модифікується в тому самому філософському контексті, що й ідея внутрішніх відношень. Ба більше, записи лекцій Л. Вітгенштайна натякають, що станом на 1930–1931 рр. ідея логічної кратності поглинає концепцію логічної форми: «Що сутнісно для правил — це однакова логічна кратність всього можливого розмаїття символів» (Moore, 2013, р. 291). Тобто те, що множина різних проєкцій, відображених у символічній нотації чи на інших носіях, має *сутнісно* спільне, — це вже не логічна форма, а *кратність*. Подальші роз'яснення лише підсилюють враження, що в цей період Л. Вітгенштайн переосмислює логічну кратність у межах свого нового філософського проєкту: «Припускаю, що він вважав, що ми використовуємо слово “однаковий” в тому сенсі, що два правила, які очевидно *не* однакові, оскільки вони мають справу з різними символами, можна назвати однаковими, якщо правила їхнього застосування мають однакову “логічну кратність”»

(Moore, 2013, p. 291). Таким чином ідея кратності починає відігравати свою роль у знайомих із пізніших праць Л. Вітгенштайна міркуваннях про вжиток та слідування правилам.

Висновки

Л. Вітгенштайн розробляв концепцію логічної форми в намаганні пояснити, яким способом пропозиції здатні зображати реальність. Формальний вимір структури цих пропозицій, який забезпечує їхній зв'язок із фактами через кореляцію елементів структури фактів та відповідних їм пропозицій, — кореляцію, встановлену через проєкцію образу на реальний стан справ, — називають *логічною формою*. Ключовими особливостями логічної форми є (1) її формальний характер, який дає можливість нівелювати онтологічну різницю між фактом та його образом, і, відповідно, уможливити проєкцію та кореляцію їхніх елементів, а також (1) неможливість зображення самої логічної форми, адже вона не є фактом. На існування логічної форми вказує наявність правил мовлення, трансформації, перекладу виразів між різними символічними нотаціями та носіями. Оскільки, зображаючи певний стан справ, можна як помилятися, так і мати рацію, то мусять існувати формальні принципи та правила побудови реальності та мови як її образу — це ключова інтуїція ранньої філософії Л. Вітгенштайна, теоретично виражена в концепції логічної форми.

Основною характеристикою логічної форми, яка проявляється через проблематизацію філософії «Трактату» в контексті питання про сумісність кольорів, є логічна кратність. Причому вона продовжує відігравати ключову роль у проблемі аналізу кольору навіть після втрати для Л. Вітгенштайна актуальності концепції логічної форми.

Логічна кратність — це вимірювана характеристика внутрішньої структури логічних форм фактів і пропозицій. Два факти — $A(a)$ і $B(b)$ — мають однакову логічну кратність, якщо структура їхньої логічної форми (1) передбачає однакову *кількість* місць (x) для простих об'єктів, наприклад a та b і (2) водночас ці об'єкти стоять в ідентичному відношенні до цілої структури — $A(b)$ та $B(a)$ та навпаки. Відповідно, однакова кратність факту та пропозиції, яка його зображає, є передумовою можливості зображення взагалі.

Ідея логічної кратності ґрунтується на переконанні, що зовнішні *вимірювальні* характеристики структури фактів, які можна виразити у відповідній символічній нотації, мають внутрішній *вимір*. Ця ідея, яка набуває розвитку в контексті проблеми сумісності кольорів, зрештою підважує всю ранню логіко-метафізичну теорію Л. Вітгенштайна, породжуючи суперечність між постульованою *неможливістю* залежності істинності одних пропозицій від істинності інших, і *необхідністю* такої залежності для можливості вимірювання внутрішніх формальних властивостей зображуваних фактів.

Список посилань

- Баумейстер, А., Васильченко, А., Кебуладзе, В., Козаченко, Н., Конверський, А., Лактіонова, А., ... Щербина, О. (2016). Логічна термінологія: Проблема кодифікації. *Філософська думка*, 3, 6–33.
- Вітгенштайн, Л. (2025). *Зауваги про кольори* (І. Іващенко, Ред.; А.-М. Котлярова, Перекл.). Синтеза.
- Мінаков, М. (2005). Смысл и референция: Импликация теории дос-вѣду в аналитичной философии мови. *Sententiae*, 12 (1), 81–92.
- Соболевський, П. (2023). Генеза філософії повсякденної мови та деякі сучасні стратегії критики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія*, 2 (9), 50–53.
- Anscombe, G. E. (1963). *An introduction to Wittgenstein's "Tractatus"*. Harper & Row.
- Black, M. (1966). *A companion to Wittgenstein's "Tractatus"*. Cornell University Press.
- Blank, A. (2008). Wittgenstein on colours and logical multiplicities, 1930–1932. *Dialogue*, 47 (2), 311–329.
- Jacquette, D. (1990). Wittgenstein and the color incompatibility problem. *History of Philosophy Quarterly*, 7 (3), 353–365.
- Mühlhölzer, F. (2024). Wittgenstein and set theory. *Philosophical Investigations*, 48 (1), 74–90.
- Moore, G. E. (2013). Wittgenstein's lectures in 1930–33. In G. E. Moore, *Philosophical papers* (pp. 252–324). Routledge.
- Ramsey, F. (1950). *The foundations of mathematics and other logical essays* (R. B. Braithwaite, Ed.). Routledge & Kegan Paul.
- von Helmholtz, H. (n. d.). On the origin and significance of the axioms in geometry. In R. Cohen, & Y. Elkana (Eds.), *Epistemological writings* (M. Lowe, Trans., pp. 1–38). D. Reidel.
- Waismann, F. (1979). *Wittgenstein and the Vienna Circle* (B. McGuinness, Ed.; J. Schulte, & B. McGuinness, Trans.). Harper & Row.
- Wittgenstein, L. (1929). Some remarks on logical form. *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 9, 162–171.
- Wittgenstein, L. (1961). *Notebooks: 1914–1916* (G. H. von Wright, & G. E. Anscombe, Eds.; G. E. Anscombe, Trans.). Harper & Brothers.
- Wittgenstein, L. (1963). *Tractatus logico-philosophicus* (D. Pears, & B. McGuinness, Trans.). Routledge & Kegan Paul.
- Wittgenstein, L. (2008). *Wittgenstein in Cambridge: Letters and documents 1911–1951* (B. McGuinness, Ed.). Blackwell.

References

- Anscombe, G. E. (1963). *An introduction to Wittgenstein's "Tractatus"*. Harper & Row.
- Baumeister, A., Vasylychenko, A., Kebuladze, V., Kozachenko, N., Konverskyi, A., Laktionova, A., ... Shcherbyna, O. (2016). Lohichna terminolohiia: Problema kodyfikatsii [Logic Terminology: Codification Problem]. *Filosofska dumka [Philosophical Thought]*, 3, 6–33 [in Ukrainian].
- Black, M. (1966). *A companion to Wittgenstein's "Tractatus"*. Cornell University Press.
- Blank, A. (2008). Wittgenstein on colours and logical multiplicities, 1930–1932. *Dialogue*, 47 (2), 311–329.
- Jacquette, D. (1990). Wittgenstein and the color incompatibility problem. *History of Philosophy Quarterly*, 7 (3), 353–365.
- Minakov, M. (2005). Smysl i referentsiia: Implikatsii teorii dosvidu v analitychnii filosofii movy [Sense and Reference: Implications of the Theory of Experience in the Analytical Philosophy of Language]. *Sententiae*, 12 (1), 81–92 [in Ukrainian].
- Mühlhölzer, F. (2024). Wittgenstein and set theory. *Philosophical Investigations*, 48 (1), 74–90.
- Moore, G. E. (2013). Wittgenstein's lectures in 1930–33. In G. E. Moore, *Philosophical papers* (pp. 252–324). Routledge.
- Ramsey, F. (1950). *The foundations of mathematics and other logical essays*. (R. B. Braithwaite, Ed.). Routledge & Kegan Paul.
- Sobolievskyi, P. (2023). Heneza filosofii povsiakdennoi movy ta deiaki suchasni stratehii krytyky [The Genesis of the Ordinary Language Philosophy and Some Modern Strategies of Criticism]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofia [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy]*, 2 (9), 50–53 [in Ukrainian].
- Vitgenshtain, L. (1995). *Zauvahy pro kolory [Remarks on Colour]* (I. Ivashchenko, Ed.; A.-M. Kotliarova, Trans.). Syn-teza [in Ukrainian].
- von Helmholtz, H. (n. d.). On the origin and significance of the axioms in geometry. In R. Cohen, & Y. Elkana (Eds.), *Epistemological writings* (M. Lowe, Trans., pp. 1–38). D. Reidel.
- Waismann, F. (1979). *Wittgenstein and the Vienna Circle* (B. McGuinness, Ed.; J. Schulte, & B. McGuinness, Trans.). Harper & Row.
- Wittgenstein, L. (1929). Some remarks on logical form. *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 9, 162–171.
- Wittgenstein, L. (1961). *Notebooks: 1914–1916* (G. H. von Wright, & G. E. Anscombe, Eds.; G. E. Anscombe, Trans.). Harper & Brothers.
- Wittgenstein, L. (1963). *Tractatus logico-philosophicus* (D. Pears, & B. McGuinness, Trans.). Routledge & Kegan Paul.
- Wittgenstein, L. (2008). *Wittgenstein in Cambridge: Letters and documents 1911–1951*. (B. McGuinness, Ed.). Blackwell.

Nazar Matovka

LOGICAL FORM AND ITS MULTIPLICITY: EXPOSITION OF KEY IDEAS AND ARGUMENTS IN “SOME REMARKS ON LOGICAL FORM” BY LUDWIG WITTGENSTEIN

This article focuses on the exposition of conceptions of logical form and its multiplicity, which are cornerstones of Ludwig Wittgenstein's (1889–1951) early philosophy. The historico-philosophical context of this exposition is unveiled through the examination of the problem of color compatibility, which proves to be decisive for Wittgenstein's abandonment of his early logico-metaphysical theory. To outline a possible solution to this problem, the philosopher wrote his “Some Remarks on Logical Form” (1929). The present article aims chiefly to clarify the main arguments and conceptions employed by L. Wittgenstein in this work. Although the early philosophy of L. Wittgenstein had lost significance for him after the abandonment of the idea of elementary propositions, it still preserves importance for the historico-philosophical inquiry into the origins of his later philosophy: a thorough understanding of the main conceptions of his early philosophy, such as logical form and its multiplicity, can shed light on some rather obscure points of his later philosophical works, such as an idea of philosophical grammar.

The essence of logical form shows itself through the clarification of its main properties, primarily the projective ones, which make possible a pictorial connection between propositions and facts. From a formal perspective, this connection is a form of a proposition. In light of the exposition of the properties of the logical form, the problem of the compatibility of color attributes at a single point in space arises, which shows that a proposition that describes such a point would have a greater multiplicity than its logical form makes possible. Therefore, this problem can be fully understood by considering such a feature of the form of facts and propositions, as logical multiplicity, which, through adequate symbolic notation, reveals, at least in theory, inner relations between the elements of the logical form.

Keywords: philosophy of language, history of philosophy, logic, metaphysics, epistemology, Wittgenstein, theory of color, philosophical grammar.

Матеріал надійшов 08.08.2025

